

Харків
Видавнича група «Основа»
2020

УДК 37.016
Д58

Д58 Довідник учня. 1–4 класи / упоряд. М. О. Володарська. — Х. : Вид. група «Основа», 2020.— 240 с. — (Серія «Бібліотечка школяра»).

ISBN 978-617-00-3756-5

Довідник містить основні відомості з курсу початкової школи («Українська мова та читання», «Математика», «Я досліджую світ»), дібрані відповідно до положень Концепції «Нова українська школа», вимог нового Державного стандарту початкової загальної освіти та чинних Типових програм з урахуванням основних змін нової редакції «Українського правопису».

Довідкові матеріали, подані у формі запитань та відповідей, спрямовані на узагальнення, систематизацію та розширення знань учнів 1–4-х класів, формування в них навичок самостійної роботи із довідковою літературою.

Для учнів 1–4-х класів, учителів початкової школи, батьків здобувачів початкової освіти.

УДК 37.016

Довідкове видання

Серія «Бібліотечка школяра»

ДОВІДНИК УЧНЯ.

1–4 класи

Упорядник

Марина Олександрівна ВОЛОДАРСЬКА

Головний редактор Ю. Є. Бардакова
Редактор О. В. Грабар
Технічний редактор Є. С. Островський
Коректор О. М. Журенко

Підп. до друку 14.08.2019. Формат 70×100/16. Папір офсет.
Друк офсет. Гарнітура Міріад. Ум. друк. арк. 15,00. Зам. № 19-08/19-05.

ТОВ «Видавнича група “Основа”»
61001, м. Харків, вул. Плеханівська, 66
тел. (057) 731-96-33
e-mail: office1@osnova.com.ua
osnova.com.ua
book.osnova.com.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6058 від 01.03.2018 р.

Телефон для замовлення: 0-800-505-212
(Безкоштовно з мобільних та стаціонарних телефонів України)

Надруковано у друкарні ТОВ «ТРИАДА-ПАК»
м. Харків, пров. Сімферопольський, 6. Тел. +38(057)703-12-21
www.triada-pack.com, email: sale@triada.kharkov.ua
ISO 9001:2015 № UA228351, FAMO TRIADA LLC (065445)

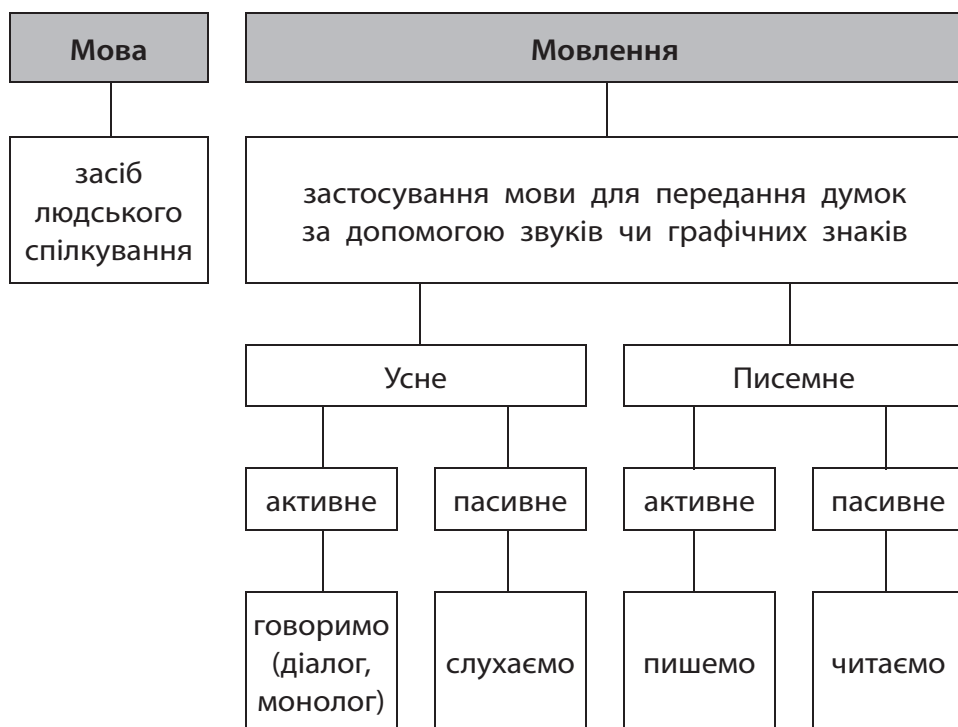
ISBN 978-617-00-3756-5

© Володарська М. О., упорядкування, 2019
© Корягін В. О., дизайн обкладинки, 2019
© ТОВ «Видавнича група “Основа”», 2020

Мова й мовлення

? Що таке мова? Що таке мовлення?

? Що таке діалог?

Діалог — розмова двох або кількох осіб. Слова кожної особи називаються реплікою.

Наприклад:

- Привіт! Ти записався на плавання?
- Так, перше заняття сьогодні о другій.
- Почекай мене після уроків, будь ласка.
- Добре. Я буду на вулиці, біля школи. Бувай!

ЗВЕРНИ УВАГУ!

Кожну репліку пиши з нового рядка. Перед реплікою став тире.

❖ Що таке монолог?

Монолог — мовлення однієї особи, звернене до слухачів або до себе.

Текст

❖ Що таке текст? Якими є його ознаки?

Об'єднані за змістом речення утворюють **текст**.

Наприклад:

Окремі речення:

Діло майстра величає. Серце матері добре та ніжне.

Текст:

У ЛІСІ

Навкруги стояла тиша. Ось павучок зачепився за кришталеve павутиння. Між соснами промайнула білка. Де її домівка? А скільки грибів довкола! Гарно восени в лісі!

Ознаки тексту:

- ◆ наявність теми, мети та головної думки;
- ◆ зв'язок речень за змістом;
- ◆ певна послідовність речень;
- ◆ використання мовних засобів (уживання займенників, синонімів, спільнокореневих слів);
- ◆ можна дібрати заголовок.

Тема — те, про що розповідають усі речення разом. Тема часто міститься в заголовку.

Кожен текст чогось навчає. Це його **мета**.

Головна думка — головне, про що хотів сказати автор.

Декілька речень, об'єднаних за змістом, утворюють **абзац**. Абзаци також пов'язані між собою за змістом. Кожний абзац починається з нового рядка.

Наприклад:

За Василем Сухомлинським

Заголовок	ЯК ПОЧИНАЄТЬСЯ ОСІНЬ
1-й абзац	Осінь — це дочка Діда Мороза. В Осені коси завітчані пшеничними колосками й червоними кетягами калини. Ходить Осінь лугами, берегами. Де зітхне, там холодом віє. Любить Осінь ночами сидіти на березі ставка. А вранці над водою підіймається сивий туман і довго не розходиться. Оце й починається Осінь.
2-й абзац	Бояться Осені пташки. Як тільки побачать її ластівки, злітаються і про щось тривожно радяться. А журавлі піднімаються високо в небо й тривожно курличуть.
3-й абзац	Любить Осінь заходити в садки. Доторкнеться до яблуні — яблука жовтіють.
4-й абзац	А дятли радіють, зустрівшись з Осінню. Перелітають із місця на місце, шукають поживи на деревах.
5-й абзац	Сьогодні теплий, сонячний день. Низько стоїть сонце — світить, але не дуже гріє. Сіла старша донька Діда Мороза під стогом сіна, розплітає косу, гріється. Співає пісню про срібні павутинки.

До кожного абзацу можна дібрати заголовок. Із цих заголовків можна скласти **план**.

План може містити розповідні, питальні, спонукальні речення.

? Якою є будова тексту?

Будова тексту		
ЗАЧИН називає тему висловлювання	ОСНОВНА ЧАСТИНА розповідає про перебіг подій, розкриває головну думку	КІНЦІВКА підводить до висновку, логічно завершує текст
<i>Хто? Що? Де? Коли?</i>	<i>Що відбулося? Як? Чому?</i>	<i>Що з того вийшло? Задля чого?</i>

ЗВЕРНИ УВАГУ!

Зачин — це невелика за обсягом частина твору. У ній ми знайомимося з героями чи подіями твору.

Основна частина — найбільша за обсягом. У ній розкрито основний зміст твору.

Кінцівка — невелика частина. Найчастіше в кінцівці описується, як усе закінчилось.

Наприклад:

Зачин

Сьогодні не прийшов до школи Дем'яно. Він захворів.

Основна частина

Хлоп'ята вирішили відвідати його.

Дем'яно жив далеченько, біля кам'яного мосту. Друзі купили йому яблук і вп'ятьох завітали до нього.

Кінцівка

Дем'яно був дуже радий. Хлопці виявилися справжніми друзями.

? Які існують типи текстів?

Текст-розповідь

Мета тексту-розповіді — повідомити, розповісти про людей і тварин, про якісь явища, події. До тексту-розповіді можна поставити питання *що сталося?*

ЗВЕРНИ УВАГУ!

Зачин (з чого все почалося?)

Основна частина (що трапилось?)

Кінцівка (чим все закінчилося?)

Наприклад:

КОТИК І КВІТИ

Наближався Мамин день. Хлопчик вирішив подарувати мамі малюнок.

Розклав фарби, поклав на стіл папір. А котик розлив фарбу й забруднив у ній лапки! Пройшовся по столу — на папері залишились сині сліди. Хлопчик подумав і домалював до слідів пелюстки.

Прийшла мама.

— Ой які гарні квіти! Хто ж це їх намалював?

Хлопчик і котик разом відповіли:

— Ми!

Як скласти текст-розповідь?

Визнач:

1. Тему тексту.
2. Головну думку розповіді.
3. Заголовок тексту.

Поміркуй:

4. З чого можна почати розповідь?
5. Про що слід розповісти в основній частині (як розвивалася дія, який момент був найцікавішим)?
6. Як можна завершити розповідь?

Текст-опис

Мета тексту-опису — описати зовнішність або характер людини, літературного героя, зовнішній вигляд тварини, рослини, погоду, трудовий процес тощо. До речень тексту цього типу можна поставити питання *який? яка? яке? які?*.

Наприклад:

Настала зима. Зимове сонце мало гріє. Сонячні дні бувають дуже рідко. Низьке сіре небо насупилося над нами. Пухнастий сніг падає на землю.

Як скласти текст-опис?

1. Визнач ознаки предмета, який потрібно описати.
2. Поміркуй, які слова можна вжити, щоб опис був точним і яскравим, які порівняння використати.
3. Вислови своє ставлення до предмета, який описуєш.

? Як створити стислий опис?

1. Я думаю, кого я хочу описати.
2. Я дивлюсь на зовнішній вигляд, особливості.
3. Я описую за планом: Ім'я: Волосся: Очі: Обличчя: Одяг: Особливості:
4. Я перечитую опис. Доповнюю, виправляю помилки.

Наприклад:

Ім'я: Іринка

Волосся: руде кучеряве

Очі: карі

Обличчя: кругле, бліде

Одяг: сині штани, червоний светр

Особливості: ластовиння

Текст-міркування

Текст-міркування доводить, пояснює, робить висновок. Текст цього типу відповідає на запитання *чому?*.

Наприклад:

Чому пташку назвали шишкаріком? Свою назву вона дістала від слова *шишка*.

У шишкаріка дзьоб як гострі щипці. Таким дзьобом дуже зручно лущити ялинові та соснові шишки.

У тексті-міркуванні є твердження, доказ (доведення), висновок.

Твердження: Чому?..

Доказ: Тому що...

Висновок: Ось чому...

Як скласти текст-міркування?

1. Коротко назви те, що будеш доводити.
2. Обміркуй, як можна побудувати своє доведення. Його можна почати так: «Відбувається це тому, що...», «Пояснюють це тим, що...».

Що таке есе?

Есе — це текст, у якому висловлено розмірковування (думки автора) про якийсь предмет, подію, вчинок, власні почуття.

Чим міркування відрізняється від есе?

Міркування розпочинається з твердження, яке доводять чи пояснюють. У кінці міркування роблять висновок. У есе нічого не доводять. У ньому висловлюють лише думки, розмірковування, здогади. У кінці есе не обов'язковий висновок.

Наприклад:

Текст-міркування

Коли я повертаюся зі школи, мене завжди зустрічає Рекс. А сьогодні мій друг не вибіг мені назустріч. Це тому, що в тата розпочалася відпустка і він на кілька днів поїхав на озеро порибалити. Узяв намет, рюкзак із речами й Рекса, щоб той теж побував у природі. Та й татові з Рексом не буде самотньо. Ось чому сьогодні мій чотирилапий друг мене не зустрів.

Текст-есе

Я повертався зі школи. Сподівався, що мене зустріне Рекс. Але він не вибіг мені назустріч. Я занепокоївся. Що могло статися? Може, він захворів? Ні, напевно, поїв із

насолодою бабусиноного борщу з кісткою й задрімав. А можливо, тато забрав його із собою на озеро порибалити. Ой, а чи, бува, хтось не вкрав мого чотирилапого друга? Треба швидше запитати в бабусі, де Рекс. Різні тривожні думки ще довго не давали мені спокою.

? Як презентувати свою роботу?

1. Підвестися та почекати тиші.
2. Промовити вступне речення: «Я хочу розповісти про...».
3. Прочитати свій твір. Говорити повільно, чітко, зрозуміло.

? Як колективно скласти діаграму?

1. Один учень на дошці записує у стовпчик перелік книжок (казки, веселі історії і т. ін.).
2. Кожен по черзі підходить до дошки й ставить одну риску біля категорії книжок, які найбільше подобаються.
3. Підраховують кількість рисок у кожному рядку.
4. Креслять діаграму на аркуші в клітинку. На діаграмі зафарбовують у рядках стільки клітинок, скільки було рисок.

Наприклад:

Що люблять читати учні 2-В класу												
Книжки												
Казки	●	●	●									
Веселі історії	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
Пригоди	●	●	●	●	●	●						
Про тварин	●	●	●	●	●	●						
Комікси	●	●	●	●	●							

? Як написати замітку до стінгазети?

1. Насамперед обміркуй тему замітки.
2. Добери влучний заголовок. Пам'ятай: кожне слово в назві теми має значення.
3. Продумай головну думку замітки. Склади план.
4. Пиши, дотримуючи послідовності викладення.
5. Уникай повторів одного і того самого слова, словосполучення.
6. Зверни увагу на стиль твору, з'ясуй, чи вдало висловлені думки, внеси потрібні виправлення.
7. Подай замітку до газети.

Наприклад:

Цього року учні 4-А класу цікаво провели першу половину навчального року.

Побували в Нагуєвичих, рідному краї Великого Каменяра. Там вони побачили картини й речі письменника. Екскурсовод розповіла цікаві історії із життя Івана Франка.

Також відвідали зоопарк. Там побачили багатьох цікавих тварин: лева, тигра, ягуара та багато інших звірів, які не живуть у нашому краю.

Цікавою стала прогулянка у дендропарк. Там ростуть дерева, привезені звідусіль. Біля кожного розташовані таблички з описом рослин. З них учні могли дізнатися їх назву, де їхня батьківщина.

Учні нашого класу вміють не тільки відпочивати. Вони мають високі результати в навчанні, беруть активну участь в олімпіадах та конкурсах.

? Як написати листа?

У першій частині листа слід обов'язково вжити звертання, тобто зазначити, кому адресований лист.

В основній частині слід описати ті події чи почуття, про які хочеш повідомити.

Лист завжди завершується словами прощання, побажання й підписом того, хто його писав.

Можливі частини тексту листа	Приклади
Звертання	Любі мої дідусю і бабусю! Дорога сестричко Іринко! Шановний Василю Івановичу!
Інформація про стан листування	Отримав Вашого листа... Давно не було листа... Отримав твого листа, але одразу не відповів, оскільки...
Основний зміст листа (повідомлення про новини)	Напишу Вам, що у мене нового в школі (вдома)... Я хочу розповісти Вам... Розповім усе по черзі...
Запитання адресату	Як Ваше здоров'я? Які у Вас новини? Що цікавого у тебе?
Подяка	Дякую за те, що...
Прохання написати лист	Я прошу Вас написати мені... Прошу тебе відповісти на лист...
Передача вітань	Передавайте вітання...
Прощання	До побачення. Міцно цілую й обнімаю...
Кінцівка і підпис	Ваш онук (ваша онука)... Твій друг (твоя подруга)...
Дата і місце написання, якщо їх немає на початку листа	14 грудня 2016 р. м. Вінниця

Як підписувати конверт?

1. Прізвище, ім'я, по батькові.
2. Назва вулиці, номер будинку й квартири.
3. Назва міста/села, району, області, поштовий індекс.

Наприклад:

Адреса відправника, індекс Коваленко Тарас Остапович вул. Дмитрова, 2, кв. 78 м. Львів 15132								
			Адреса одержувача, індекс Романенко Ольга Петрівна вул. Оливкова, 48, кв. 13 с. Янтарне, Ямпільський р-н Київська обл.					
			<table border="1"><tr><td>4</td><td>7</td><td>8</td><td>5</td><td>9</td></tr></table>	4	7	8	5	9
			4	7	8	5	9	

Які бувають листи й повідомлення?

ЛИСТІВКА / ЛИСТ / ЗАПИСКА
ЕЛЕКТРОННИЙ ЛИСТ / СМС-ПОВІДОМЛЕННЯ

Що таке електронний лист?

Кому varvara.oleshko@gmail.com

Тема Гурток робототехніки

Варваро, карантин закінчився, тож гурток робототехніки знову працює.

Вадим Ігорович

Це електронний лист. У першому рядку записано електронну адресу.

? Що таке Sms-повідомлення?

Sms-повідомлення — це короткі повідомлення по мобільному телефону.

Такі повідомлення надсилають, коли необхідно повідомити про щось, проте немає змоги зателефонувати.

Повідомлення потрібно писати грамотно, коротко, добираючи найбільш доречні фрази.

ЗВЕРНИ УВАГУ!

Одне повідомлення вміщує до 70 знаків (букв, цифр, розділових знаків). Довші повідомлення автоматично поділяються на кілька коротших.

? Як створити плакат?

1. Я планую, що має бути на плакаті.
2. Я роблю плакат: виділяю заголовки; пишу короткі тексти; пишу чітко, великими буквами; роблю малюнки, які інформують і прикрашають.
3. Я перечитую текст. Якщо потрібно — виправляю помилки і доповнюю.

Наприклад:

ЗМІСТ

УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЧИТАННЯ	3
Мова й мовлення.....	3
Текст.....	4
Речення.....	15
Слово.....	23
Звуки й букви.....	29
Будова слова.....	36
Частини мови.....	41
Іменник.....	42
Прикметник.....	51
Числівник.....	53
Займенник.....	56
Дієслово.....	58
Прислівник.....	61
Службові частини мови.....	62
Усна народна творчість.....	63
Літературні твори (прозові та віршовані).	
Жанри творів. Мова творів.....	74
МАТЕМАТИКА	85
Числа. Дії з числами.....	85
Додавання.....	90
Віднімання.....	95
Множення.....	102
Ділення.....	109
Дроби.....	123
Просторові відношення. Геометричні фігури.....	125
Величини. Дії з іменованими числами.....	134
Сюжетні задачі.....	141
Прості задачі.....	142
Складені задачі.....	153

Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ	162
Світ, у якому ти живеш	162
Тіла й речовини	163
Явища природи	165
Світ неживої природи	166
Вода	171
Повітря	174
Гірські породи. Ґрунти	177
Сонце — джерело енергії на Землі	180
Світ живої природи	181
Рослини	181
Тварини	187
Гриби	193
Бактерії, віруси	194
Охорона природи	195
Людина та її організм	196
Всесвіт і Сонячна система	202
План і карта	205
Природа материків і океанів	210
Форми земної поверхні. Водойми	224
Природа України	226
Людина в суспільстві	233
Людина і світ	235